

УДК 37.014.5:811(4-6ЄС)(045)
DOI: 10.24144/2524-0609.2023.52.202-205

Сліпенко Вікторія Олександрівна
доктор філософії (011 освітні, педагогічні науки), доцент
кафедра іноземних мов
Уманський державний педагогічний університет, м. Умань, Україна
v.s.slipenko@udpu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-0123-4645>

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті розглянуто особливості мовної освітньої політики Європейського Союзу (ЄС), що представлені освітніми програмами та практичними заходами для підвищення рівня мовної компетентності своїх громадян. Дослідження проблеми проведено із застосуванням інструментарію методів аналізу, синтезу та узагальнення, що використовувались для визначення основних напрямів реалізації мовної політики ЄС, а також при розробленні пропозицій вдосконалення мовної освітньої політики України. Зроблено висновок, що володіння іноземними мовами у країнах ЄС належить до основних компетенцій, як і вміння писати, читати і рахувати. Кожна країна повинна проводити у галузі вивчення мов цілеспрямовану мовну політику. Констатовано, що досвід розвитку мовної компетенції громадян, накопичений у країнах Євросоюзу, може бути використаний і у нашій країні, особливо основні концепції мовної політики – навчання мов протягом усього життя та мультилінгвізм. Перспективи подальших досліджень заслуговують питання подальшого вивчення досвіду країн-членів ЄС, а також розробка українських державних програм мовної політики, які спрямовані на подолання перешкод спілкування між Україною та ЄС.

Ключові слова: мовна політика, Європейський Союз, компетентність, мультилінгвізм, навчання мов.

Вступ. Із кожним роком потреба у використанні та застосуванні іноземних мов зростає. Знання іноземної мови стає життєвою необхідністю не тільки у професійній діяльності, навчальному процесі та на ринку праці, а і у повсякденному житті, адже мова завжди була та залишається невід'ємним компонентом загальнолюдської культури. Недаремно, на Лісабонській конференції 2000 року володіння мовами було включено до п'яти «ключових компетенцій» (key competencies), а на засіданні Європарламенту у грудні 2006 року володіння іноземними мовами віднесено до розширеного списку із восьми «ключових компетенцій», які необхідні людині для повноцінного життя у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, невіршеної раніше загальної проблеми. Особливий внесок у розробку мовної політики Європейського Союзу здійснили зарубіжні вчені: Б.Гаврінг, Р.Белл, І.Савикьєне, А.Сормунен та ін. Серед українських дослідників, праці яких присвячено мовним питанням необхідно виділити В.Горбатенко, О.Калиновську, А.Корж, В.Кулика, О.Медведева, Л.Нагорної, В.Радчука та ін. Окремі аспекти державної мовної політики в Україні досліджено у працях Д.Ареля, Ю.Бестерс, О.Медведева, Л.Нагорної, О.Ткаченка, Є.Плахути, В.Радчука, М.Стріхи, С.Шульмана та ін.

Водночас мовна освітня політика країн Європейського Союзу, всупереч значній актуальності цього питання, досі залишається недостатньо дослідженою, зокрема не узагальнені результати дослідників цього напрямку для отримання системної картини проблеми, а також імплементації європейського досвіду на терени українського суспільства.

Метою нашого дослідження є огляд особливостей та практичних заходів, які здійснюються країнами Європейського Союзу для підвищення рівня мовної компетентності своїх громадян.

Методи дослідження. Дослідження проблеми проведено із застосуванням інструментарію методів аналізу, синтезу та узагальнення, що використовувались для визначення основних напрямів реалізації мовної політики ЄС, а також при розробленні пропозицій вдосконалення мовної освітньої політики України.

Виклад основного матеріалу. Мовна ситуа-

ція у сучасній Європі виглядає наступним чином: у країнах Євросоюзу проживають понад 490 мільйонів людей. Євросоюз (27 країн-членів ЄС) має 23 офіційні мови, які представляють три мовні сім'ї – індоевропейську (більшість мов), фінно-угорську (естонську, угорську та фінська) та семітська (єдина – мальтійська мова). Кожна з цих мов є «робочою мовою», тобто всі офіційні документи видаються на всіх 23 мовах, усіма офіційними мовами проходять будь-які наради. Наприклад, для забезпечення усного перекладу робочої наради 23 офіційними мовами ЄС одночасно потрібно 69 перекладачів [2]. Крім офіційних мов у нормативних документах ЄС виділяють ще понад 60 так званих «регіональних мов» і «мов національних меншин», котрими розмовляють близько 50 мільйонів осіб (наприклад, валлійська, кашубська, мірандська, фризська та інші) [3].

Найпоширенішою «рідною мовою» для громадян Євросоюзу є німецька мова – вона є мовою спілкування для 18% населення. У той же час, близько 38% населення ЄС розуміє та розмовляє англійською мовою (відсотковий показник наводиться без урахування Великобританії та Ірландії).

Цілком очевидно, що мовна політика європейської спільноти базується на повазі до права кожного громадянина говорити своєю мовою (стаття 22 Хартії Європейського Союзу про фундаментальні права громадянина), тобто, формально статус регіональної мови, у цьому аспекті, мало чим відрізняється від статусу офіційної мови. Євросоюз ніколи не ставив за мету запровадження однієї спільної мови для усіх громадян ЄС мови [4].

Вивчення мов, як і все, що стосується галузі освіти, входить у сферу відповідальності кожної окремо взятої європейської держави, відповідні структури Євросоюзу відіграють лише координуючу та допоміжну ролі. Координуючим центром з мовної політики Євросоюзу є відповідний Комісар Європейської комісії. З 2007 по лютий 2010 року комісар Леонард Орбан (Румунія) відповідав виключно за мовну політику ЄС (Commissioner for Multilingualism).

З лютого 2010 року комісаром призначено Андрулла Василіу (Androulla Vassiliou) з Кіпру, яка має дещо більше широкі функції і займається крім мовної політики спільними питаннями освіти, культу-

ри та справами молоді (Commissioner for Education, Culture, Multilingualism and Youth). Тим не менш, те, що за мовну політику та вивчення мов у адміністративних структурах ЄС відповідає посадова особа у ранзі міністра, свідчить про те велике значення, яке надається формуванню мовної компетенції громадян Євросоюзу. Завдання комісара – довести до свідомості кожного, наскільки вивчення іноземних мов є важливим для економіки та соціальної сфери [5].

Варто зазначити, що основними засадами формування мовної компетенції у громадян Євросоюзу є: по-перше необхідність мовної освіти протягом усього життя і по-друге мультилінгвізм (або «багатомовність»). Освітня політика Євросоюзу формується на основі інтегрованої програми «Освіта протягом усього життя» (Lifelong Learning Programme 2007-2013) [6]. Цей документ визначає всі питання освітньої політики Євросоюзу на період з 2007 по 2013 рік, у тому числі питання вивчення мов [1].

Програма складається з чотирьох основних програм: проєкт «Comenius» (на прізвище чеського педагога-гуманіста 17 століття Яна Коменського), програма «Erasmus» (на прізвище відомого гуманіста 16 століття Еразма Роттердамського), програма «Leonardo da Vinci» (на прізвище великого діяча епохи італійського Відродження), програма «Grundvиг» Миколи Грундтвіга), та двох додаткових програм: «Загальна програма» (Transversal programme) та проєкт «Жан Моне» (на прізвище одного із засновників Євросоюзу). Кожна із зазначених програм має свої завдання та відповідне фінансування [2, 7].

Найбільш відомим проєктом у рамках програми «Освіта протягом усього життя» є так звана програма «Еразмус», у рамках якої за останні 20 років у міжуніверситетських обмінах прийняли участь понад два мільйони студентів. Програма із обміну студентів та професорсько-викладацького складу університетів «Еразмус» (ERASMUS – European Region Action Scheme for the Mobility of University Students) існує з 1987 року та об'єднує понад 4000 закладів вищої освіти у 31 країні. У програмі «Еразмус Мундус» беруть участь й інші ЗВО.

У програмі «Comenius» окреслено проблеми освіти, у тому числі питання вивчення іноземних мов у початковій та середній школі. Програма «Леонардо Да Вінчі» фокусується на професійно-технічній освіті. Програма «Грундтвіг», займається, проблемами навчання іноземних мов дорослого населення.

Разом з тим, у межах своєї компетентності, зазначені програми стимулюють громадян до вивчення іноземних мов на всіх освітніх рівнях протягом усього життя, розробляють та впроваджують інноваційні методи вивчення іноземних мов, поширюють навчальну літературу для тих, хто вивчає іноземні мови, створюють умови для мовної практики (поїздки, обміни, конференції, з'їзди та ін.). Висунута у програмі теза про необхідність освіти протягом усього життя, у тому числі й вивчення іноземних мов протягом усього життя, є, на наш погляд, надзвичайно важливою. Окреслені терміни для реалізації цієї мети впродовж 2020–2030 рр. [8].

Другим основним принципом, на якому базується вся концепція вивчення мов у країнах Євросоюзу, є Multilingualism («мультилінгвізм» або «багатомовність»). Радою європейських міністрів у Барселоні було поставлено за мету: кожен громадянин повинен володіти крім своєї рідної мови ще двома іноземними мовами. Ця концепція стала основою для створення активної стратегії навчання іноземних мов на основі різних загальноєвропейських програм.

У 2013 році було введено в дію план заходів

«Заходи з розвитку вивчення мов та мовної різноманітності», який об'єднав три глобальні напрями: 1) вивчення іноземних мов протягом всього життя – від дошкільного віку до зрілості; 2) покращення якості навчання іноземним мов, 3) створення мовного середовища, що сприяє кращому вивченню мов. У новітній програмі «Загальна та професійна – освіта 2020» здатність спілкуватися іноземною мовою як і раніше розглядається як ключова компетенція. Водночас, слід зазначити, що незважаючи на велику увагу, що приділяється питанням вивчення іноземних мов на загальноєвропейському рівні, поставлені цілі реалізуються у повному обсязі.

Статистика, що відображає рівень володіння громадянами Європейських країн іноземними мовами наступна: найбільш широко використовуваними мовами є (у міру спадання) – англійська (наприклад, в Швеції – 88% від населення, Мальта – 87%, Нідерланди – 87%, Данія – 86%), німецька, французька (Литва – 80%, Латвія – 70%, Естонія – 66%), іспанський та італійський – 56% населення ЄС може підтримати розмову однією іноземною мовою. Проте, 28% населення володіють, окрім своєї рідної, ще двома іноземними мовами. Наразі, кожен п'ятий громадянин Євросоюзу активно вивчає хоча б одну іноземну мову. Водночас, понад 40% громадян ЄС заявляють про тому, що не володіють жодною мовою, окрім своєї рідної. У семи країнах до двох третин населення не знають жодної іноземної мови – в Ірландії, Італії, Португалії приблизно 64%, у Румунії, Іспанії, Угорщині близько 71%, у Великій Британії 70%. Згідно зі статистичними даними, близько 11% усіх малих та середніх підприємств країн ЄС, а це порядку одного мільйона фірм, втратили контракти з партнерами через мовний бар'єр, що виник [2].

Стислі рамки статті не дозволяють детально проаналізувати практичні заходи щодо розвитку мовної компетенції. Проте, основними напрямками мовної політики ЄС такі: вивчення окремих предметів на різних рівнях навчання іноземною мовою, креативність, якомога більш раннє навчання однієї (двох) іноземних мов, міжкультурна компетенція (знайомство з іншими культурами, толерантність, повага до них), створення сприятливого мовного середовища (у житті, навчанні, на роботі), де звучать різні мови, створюються умови для їх вивчення, підтримка нових інформаційних та комунікаційних технологій, створення «Європейського індикатора мовної компетенції» (критеріїв оцінки мовної компетенції, єдиних для всіх країн ЄС) [8].

З 1998 року практично всі школярі в Європі вивчають як мінімум одну іноземну мову. Дві обов'язкові іноземні мови вивчаються у таких країнах як Бельгія (фламандський регіон), Німеччина, Швейцарія, Греція, Польща, Данія, Естонія, Фінляндія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Швеція, Словенія, Словаччина, Румунія, Сербія та Кіпр (58%). Винятком є Ірландія, де учні вивчають ірландську та англійську мови, але жодну з них не можна вважати іноземною.

Кількість навантаження з їх вивчення на тиждень у середній школі становить 3-5 годин. Як правило, вивчення іноземної мови починається з 3 класу, у Норвегії, Люксембурзі, Мальті – з першого класу. У Бельгії та Іспанії передбачено обов'язкове навчання іноземних мов з дошкільного віку. Мови, що вивчаються в середній школі: англійська мова – 93%, французька – 33%, німецька – до 20%. На останньому місці в Євросоюзі знаходиться датська мова як іноземна – 1% [5, 6].

Аналіз літератури свідчить, що і керівництво за-

кладів вищої освіти проводить достатньо велику роботу зі стимулювання студентів до вивчення мов та розвитку мультилінгвізму. Окрім спеціальних мовних курсів вивчення іноземної мови здійснюється як складова вивчення спеціальних предметів (наприклад, японська мова як частина предмета «Електроніка» з наступним стажуванням в Японії), а також як позанавчальна діяльність. Заклади вищої освіти є також центрами реалізації різних міжнародних студентських обмінів, які роблять великий внесок у формування мовної компетенції.

У документі, розробленим Єврокомісією, «Заходи щодо розвитку вивчення мов та мовного різноманіття», передбачено такі практичні заходи у сфері вищої освіти:

– кожен університет повинен розробити та втілювати у життя чітку «мовну політику», яка визначає роль та завдання університету з вивчення іноземних мов;

– кожен студент має пройти навчання за кордоном, як мінімум, один семестр, та отримати відповідну мовну підготовку як частину своєї загальної професійної підготовки;

– мовна політика університету повинна включати також заходи щодо розвитку та вивчення національної або регіональної мов [9].

Своєю чергою, створена незалежною організацією «Європейський мовний союз» (European Language Council – ELC) асоціація HELP – «Мовна політика у вищій освіті» (Higher Education Language Policy) ставить за свою мету реалізацію наступних завдань: кожен студент повинен здійснювати комунікацію як мінімум на двох іноземних мовах, він має володіти новітніми технологіями покращення свого мовного рівня у майбутньому, у тому числі при вивченні нових іноземних мов, а також мати досвід роботи в інших країнах.

Форми організації занять з навчання мов можуть бути різні, можна назвати лише деякі з них, що реалізуються в країнах ЄС у рамках програми «Навчання мов протягом усього життя» і фінансовані з бюджету:

– самостійне вивчення іноземних мов основі пропонованих навчальних матеріалів – курси для самостійного вивчення на CD, DVD, електронні підручники, різноманітні навчальні матеріали.

– Телебачення та радіо – велика кількість різних теле- та радіокурсів.

– Інтернет – відео та аудіокурси, найрізноманітніші навчальні матеріали.

– Заняття з викладачем – як правило, у вечірній час.

– Навчання на робочому місці – безкоштовні курси, організовані роботодавцем за профілем компанії.

– Заняття з партнером (так зване «тандемне» навчання») – два носії різних мов навчають один одного (особисто чи через Інтернет).

З огляду на отримані результати, вважаємо за необхідне запропонувати низку державних заходів, спрямованих на подолання мовних перешкод між Євросоюзом та Україною. На нашу думку, запровадження державної мовної політики необхідно шляхом розроблення та виконання загальнодержавних регіональних і спеціальних програм, підтримки громадських ініціатив, а також шляхом налагодження співпраці між органами державної влади, місцевого самоврядування й громадськими організаціями.

Зрештою, розробити та започаткувати спеціалізовані державні програми, спрямовані на підвищення комунікативної спроможності українських громадян, а також запровадити державне фінансування для досягнення цих цілей. Державну мовну політику України слід проводити на засадах науково обґрунтованого поєднання всього перспективного, що вже витримало випробовування часом, з урахуванням загальноєвропейських тенденцій і досвіду розв'язання подібних проблем іншими європейськими державами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Володіння іноземними мовами у країнах ЄС належить до основних компетенцій, як і вміння писати, читати і рахувати. Кожна країна повинна проводити у галузі вивчення мов цілеспрямовану мовну політику. Досвід розвитку мовної компетенції громадян, накопичений у країнах Євросоюзу, може бути використаний і у нашій країні, особливо основні концепції мовної політики – навчання мов протягом усього життя та мультилінгвізм. Заслугує на увагу і досвід розробки університетами власної мовної політики, а також шляхи та методи її реалізації. Перспективи подальших досліджень заслуговують питання подальшого вивчення досвіду країн-членів ЄС, а також розробка українських державних програм мовної політики, які спрямовані на подолання перешкод спілкування між Україною та ЄС.

Список використаної літератури

1. Framework for the European survey on language competences. Commission of the European Communities, 2007. 11 p.
2. Hoskins B. Learning to learn: What is it and can it be measured? Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community, 2008. 132 p.
3. Kelly M. European Profile for Language Teacher Education. University of Southampton, 2004. 45 p.
4. Phillipson R. English-Only Europe? Challenging Language Policy. Routledge, 2013. 256 p.
5. Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2014 – 2016. Commission of the European Communities, 2013. 29 p.
6. Recommendations from the Business Forum for Multilingualism established by the European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community, 2008. 20 p.
7. Speaking for Europe. Languages in the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community, 2008. 16 p.
8. The diversity of language teaching in the European Union. A Report to the European Commission. Directorate General for Education & Culture. Centre for European Research, 2017. 135 p.
9. The European Indicator of Language Competence. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Commission of the European Communities, 2015. 21 p.

References

1. Framework for the European survey on language competences. (2007) Commission of the European Communities.
2. Hoskins B. (2008). Learning to learn: What is it and can it be measured? Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community.
3. Kelly M. (2004). European Profile for Language Teacher Education. University of Southampton.
4. Phillipson R. (2013) English-Only Europe? Challenging Language Policy: Routledge.
5. Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2014 – 2016. (2013). Commission of the European Communities.
6. Recommendations from the Business Forum for Multilingualism established by the European Commission. (2008).

- Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community.
7. Speaking for Europe. (2008). Languages in the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community.
 8. The diversity of language teaching in the European Union. (2017). A Report to the European Commission. Directorate General for Education & Culture. Centre for European Research.
 9. The European Indicator of Language Competence. (2015). Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Commission of the European Communities.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2023 р.
Стаття прийнята до друку 20.03.2023 р.

Slipenko Viktoriia

Ph.D in Education, Associate Professor
Department of Foreign languages

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

PECULIARITIES OF THE LANGUAGE EDUCATIONAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

Abstract. The need to apply foreign languages is constantly growing. Knowledge of a foreign language becomes a vital necessity not only in professional activities, the educational process, on the labor market, but also in everyday life, because language has always been and remains an integral component of universal human culture. At the same time, the language education policy of the European Union countries, despite the significant relevance of this issue, still remains researched insufficiently, in particular, the results of researchers in this area have not been generalized to obtain a systemic picture of the problem, as well as the implementation of European experience in the field of Ukrainian society. The purpose of research is to review the peculiarities and practical measures implemented by the countries of the European Union to improve the level of language competence of their citizens. The article examines the features of the language education policy of the European Union, represented by educational programs and practical measures to increase the level of language competence of its citizens. A number of state measures aimed at overcoming language barriers between the European Union and Ukraine have been proposed. The study of the problem was carried out using a toolkit of methods of analysis, synthesis and generalization, which were used to determine the main directions of implementation of the language policy of the EU, as well as in the development of proposals for improving the language education policy of Ukraine. It was concluded that the mastery of foreign languages in the EU countries belongs to the basic competencies, as well as the ability to write, read and count. Each country should implement a purposeful language policy in the field of language learning. It was established that the experience of developing the language competence of citizens, accumulated in the countries of the European Union, can be used in our country as well, especially the main concepts of language policy - language learning throughout life and multilingualism. Worthy of attention is the experience of universities developing their own language policy, as well as the ways and methods of its implementation.

Key words: language policy, European Union, competence, multilingualism, language learning.